

Tjänstesektorns produktivitet står stark

- i ett internationellt perspektiv

november
2018

almeGa

Tjänstesektorns produktivitet står stark

– i ett internationellt perspektiv

Almega – Sveriges största arbetsgivar- och branschorganisation för tjänsteföretag. Våra medlemsföretag representerar ett 60-tal branscher inom den svenska tjänstenäringen. Almega är den största förbundsgruppen inom Svenskt Näringsliv.

Rapporten har tagits fram av Fredrik Voltaire och Oscar Scheja, vid Almegas avdelning för påverkan och kommunikation, samt Lena Hagman, Teknikföretagen.

Förord

Det svenska näringslivets produktivetsutveckling har inte återhämtat sig fullt ut efter finanskrisen 2008, vare sig i tjänstesektorn eller i industrin. Några tänkbara förklaringar är att de materiella och immateriella investeringarna varit låga, att strukturomvandlingen bromsats av de låga räntorna och att kompetensbristen hindrar tillväxt.

På längre sikt innebär den långsammare produktivitetstillväxten en allvarlig utmaning för välfärdens finansiering. Sverige har en åldrande befolkning, stora kostnader förknippade med kompetensbrist och rekryteringsproblem och höga trösklar in på arbetsmarknaden för nyanlända.

Enligt Riksrevisionen behöver regeringen skjuta till 200 miljarder i extra statsbidrag till kommuner och landsting 2020 och 2030. Denna kostnad skulle bli lättare att hantera

om produktivetsutvecklingen i näringslivet var god, vilket skulle stärka skattebasen och frigöra arbetskraft.

Almegas genomgång i denna rapport visar att produktivetsutvecklingen i den svenska tjänstesektorn står sig relativt väl internationellt sett, trots att den har försvagats efter finanskrisen.

Framöver behöver kompetensförsörjningen förbättras i Sverige, det är den främsta nyckeln till höjd produktivitet. Även investeringarna i FoU och IT behöver öka.

Andreas Åström

Chef Påverkan och kommunikation

Almega

Innehållsförteckning

Förord	1
Innehållsförteckning	2
Sammanfattning	3
Produktivitetsutveckling nödvändigt för tillväxt och välfärd.....	4
Svag produktivitetsutveckling det nya normala?.....	10
Tillväxten (BNP) i tjänstesektorn, i internationell jämförelse	17
Produktivitetsutvecklingen i tjänstesektorn, i internationell jämförelse	19
Förslag.....	24

Sammanfattning

Sveriges årliga produktivitet utveckling ligger på en lägre nivå idag än före finanskrisen 2008. Det gäller både den varuproducerande och den tjänsteproducerande sektorn. Den svaga återhämtningen av produktiviteten är ett internationellt fenomen. Trots det står sig den privata tjänstesektorn relativt väl i internationell jämförelse eftersom många länder i vår närhet haft en ännu svagare utveckling.

Strukturomvandlingen av näringslivet fortsätter vilket leder till att tjänstesektorn får allt större betydelse för sysselsättning, produktion och export. Därför är det viktigt att följa produktivitet utvecklingen i tjänstesektorn. Om tjänstesektorns produktivitet utveckling parkerar på en lägre potentiell nivå jämfört med före finanskrisen för tio år sedan kommer det hålla nere hela näringslivets produktivitetstillväxt eftersom tjänstesektorn väger så tungt både som andel av produktionen och sysselsättningen.

Den svenska tjänstesektorns produktivitet utveckling undersöks närmare i rapporten. Ett resultat som kommer fram är att svensk tjänsteproduktion har haft en god produktivitetstillväxt i internationell jämförelse.

Den privata tjänstesektorn kan också bli mer produktiv, men utvecklingen hämmas av stora

problem med matchningen på arbetsmarknaden som ger kompetensbrist och höga rekryteringskostnader.

För att förbättra kompetensförsörjningen och stärka produktivitet utvecklingen, föreslår Almega:

- Ett kompetensavdrag som gör företagens satsningar på kompetensutveckling av anställda mer förmånliga skattemässigt.
- En reform av Arbetsförmedlingen för effektivare matchning och snabbare integration.
- Bättre villkor för arbetskraftsinvandring.
- Åtgärder för ökade IT-investeringar.

Korta fakta ur rapporten:

- EU-området drabbades hårt av finanskrisen, men tjänstesektorn i Sverige klarade sig relativt väl och höll uppe produktionstillväxten på i genomsnitt 0,9 procent per år 2008–2010 medan den minskade med 0,8 procent per år inom EU-12¹.
- Sverige har haft en relativt sett god tillväxt i den privata tjänstesektorn, både åren innan samt åren närmast efter finanskrisen, jämfört med EU-12 samt med tre länder som ligger nära Sverige i tjänsteintensitet, Belgien, Nederländerna och Danmark.
- Före finanskrisen bidrog arbetskraftens sammansättning (med arbetskraftens sammansättning avses framförallt utbildningsnivån, begreppet används vid tillväxtbokföring) i Sverige högre grad till tillväxten i tjänstesektorn jämfört med EU-12, men efter finanskrisen har Sverige tappat denna positiva fördel, troligtvis till följd av växande problem att hitta rätt matchad kompetens till de lediga jobben.
- Det minskade bidraget från arbetskraftens sammansättning i Sverige efter finanskrisen talar för att andelen högkvalificerad arbetskraft, som behövs för den kunskapsintensiva produktionen i stora delar av tjänstesektorn, inte ökat i tillräcklig takt. Tillgången på den kompetens som behövs i stora delar av tjänstesektorn behöver öka för att återvinna det starka bidraget från arbetskraftens sammansättning till en högre produktionstillväxt i tjänstesektorn.
- Sverige har ändå visat en högre produktivitetstillväxt inom tjänstesektorn jämfört med EU-12, som bara hade en hälften så hög tillväxttakt som Sverige under perioden 2011–2014, 0,8 procent i genomsnitt per år jämfört med 1,6 procent per år i Sverige. Skillnaden förklaras främst av att Sverige hade en högre produktivitetstillväxt inom företagstjänster.

Produktivitetens utveckling nödvändig för tillväxt och välfärd

Sveriges välstånd är i grund och botten beroende av en god produktivitetens utveckling i näringslivet och i den offentliga sektorn. Höjd produktivitet innebär att det

produceras mer varor och tjänster för varje arbetad timme (arbetsproduktivitet), för varje investerad krona (kapitalproduktivitet) eller relativt de totala kostnaderna (totalkostnadsproduktivitet).

Varför behöver produktiviteten öka för att ett lands välstånd ska kunna öka?

Utvecklingen av ett lands välstånd beror främst på förmågan att över tiden höja produktiviteten inom den inhemska produktionen. På kort sikt kan produktiviteten variera med konjunkturen, men den långsiktiga tillväxtförmågan är avgörande för om ett lands välstånd mer varaktigt ska kunna förbättras.

Ett lands ekonomiska tillväxt bygger på både tillväxten i arbetade timmar och den långsiktiga produktivitetstillväxten. På kort sikt kan en expansiv penning- och/eller finanspolitik stimulera efterfrågan och få fart på produktion och sysselsättning så länge det finns ledig produktionskapacitet. När ekonomin väl uppnått fullt resursutnyttjande – potentiell BNP -

¹ EU-12 representerar ett genomsnitt av tolv EU-länder där det finns tidsserier från 2001 för produktivitetsstatistiken i EUKLEMS-databasen. Dessa tolv länder är Belgien, Danmark, Italien, Finland, Frankrike, Nederländerna, Spanien, Storbritannien, Sverige, Tjeckien, Tyskland, Österrike.

upphör emellertid politikens expansiva effekter på ekonomin.

För att kunna höja välståndet mer långsiktigt krävs investeringar. Det kan röra sig om investeringar i forskning och utveckling, maskiner, mjukvaror och personal med mera. Ny produktionsstruktur, ny produktionsteknik, effektivare organisation av arbetet och ökad kompetens bland personalen är exempel på vad som kan höja produktionen per arbetad timme.

Konkurrenskraft och ökad tillväxt per sysselsatt är en förutsättning för ökade inkomster och ökad levnadsstandard. Ökad produktivitet ger utrymme för högre inkomster, investeringar och konsumtion.

Det finns ett starkt samband mellan ett lands bruttonationalinkomst² (BNI) per capita och landets produktivitsutveckling. Förändringarna i produktiviteten ”förklarar” större delen av förändringarna i ett lands BNI per capita. Om produktiviteten ökar har BNI per capita ökat nästan lika mycket, ett samband som gäller generellt, och Sverige är inget undantag. Den materiella välståndsökning som följer av höjd produktivitet tar bland annat form i stigande löner. En historisk tillbakablick visar att

de långsiktiga effekterna av produktivitsutvecklingen är stora. Den genomsnittliga årslönen för en industriarbetare var år 1913 ca 48 000 kronor i 2016 års priser, och har därefter ökat till ca 336 000 kronor år 2016³. Produktivitsutvecklingen har möjliggjort stigande löner, men även kortare arbetstid. I början av 1900-talet kunde en arbetsvecka uppgå till 70–80 timmar medan den idag är under 40 timmar i genomsnitt⁴.

Den starka produktivitsutvecklingen under 1900-talet har tillkommit till följd av industrialisering, dvs effektivare varuproduktion, men också till följd av teknisk utveckling och nya innovativa lösningar som förändrat även tjänsteproduktionen i grunden. Mekanisering, datorisering och digitalisering har bidragit till ökad produktivitet i alla näringsgrenar, i både privat och offentlig sektor.

En faktor av stor betydelse är att arbetskraftens utbildningsnivå har höjts, vilket möjliggjort ökad arbetsdelning och möjliggör utförandet av mer avancerade arbetsuppgifter.

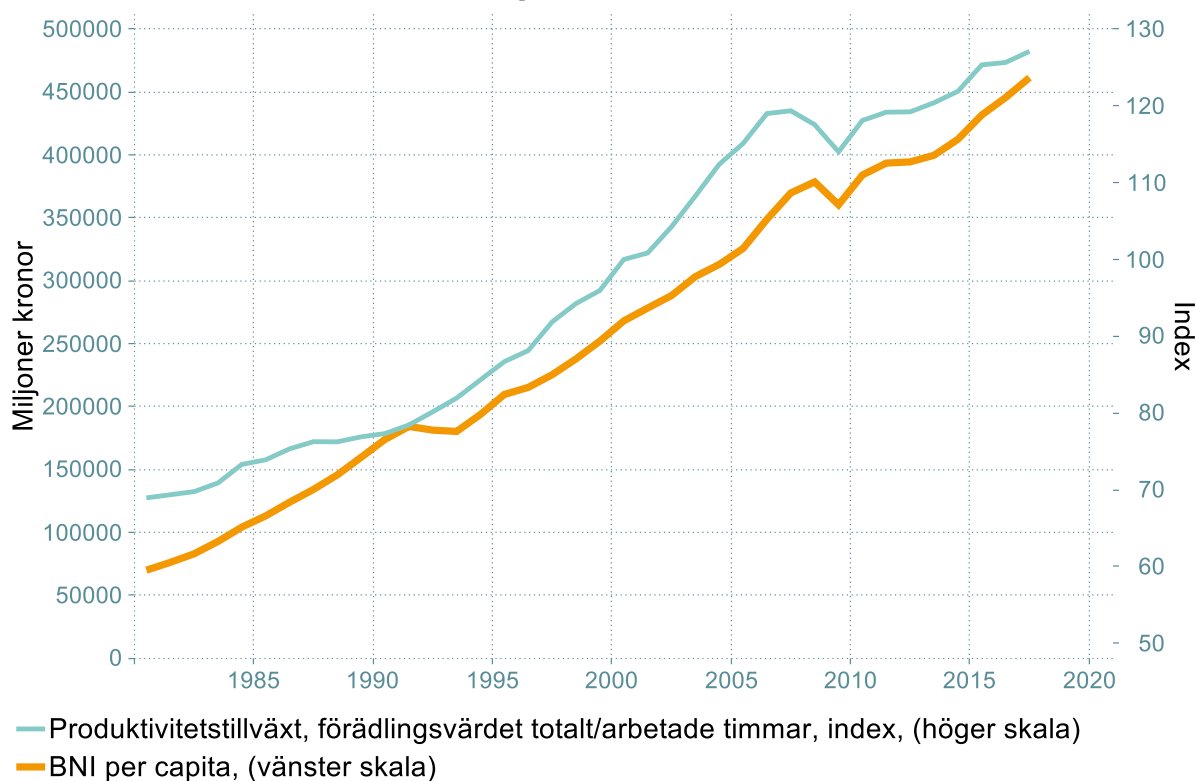
Även faktorer som urbanisering och stora investeringar i infrastruktur, bostäder och informations- och kommunikationsteknologi har bidragit till den goda utvecklingen.

² Bruttonationalinkomsten (BNI) är summan av alla inkomster i ett land. Här ingår även nettot av s.k. primära inkomster till/från utlandet (se SCB, NR 10 SM 1701). BNP är ett mått på den ekonomiska aktivitet som sker inom landets gränser. För att studera svenskägda enheters ekonomiska aktivitet är däremot BNI ett bättre mått. BNI inkluderar, förutom BNP, nettot av de primära inkomsterna (d.v.s. nettot av arbets- och kapitalinkomster mot utlandet samt subventioner från EU minus skatter till EU).

³ LO, Lönerapport 2017

⁴ Hultkrantz, Lars et al., Den offentliga sektorn - en antologi om att mäta produktivitet och prestationer, ESO rapport 2013:8

Ökad produktivitet genererar ökad medelinkomst

Källa: SCB (nationalräkenskaperna).

Produktivitetsutvecklingen är således beroende av en rad institutionella faktorer, som ett väl fungerande utbildningssystem, forskning av hög kvalitet, goda spelregler för en väl fungerande arbetsmarknad och för företagande och entreprenörskap m.m. Några exempel på institutionella faktorer av betydelse:

Matchning: God matchning krävs för att växande företag och näringsgrenar ska kunna utvecklas och för att arbetskraften ska kunna nyttjas maximalt. Utbudet och efterfrågan på arbetsmarknaden behöver passa ihop genom effektiva matchningsprocesser.

Utbildning: Att höja arbetskraftens utbildningsnivå möjliggör mer avancerad och specialiserad varu- och tjänsteproduktion, genom ökad arbetsdelning och smidigare teknologisk anpassning. I förlängningen höjs förädlingsvärdet per arbetad timme. Inom området utbildning har både det formella utbildningssystemet

met stor betydelse, till exempel andelen högskoleutbildade i arbetskraften, men av vikt är också arbetsgivarnas satsningar på kompetensutveckling och arbetstagarnas egna utbildningsinvesteringar.

Investeringar: Fysiska investeringar i maskiner och byggnader bidrar till att utöka och förnya kapitalstocken vilket leder till så kallad kapital fördjupning, dvs mängden kapital ökar i förhållande till arbetskraften vilket leder till höjd arbetsproduktivitet. Därutöver leder investeringar i immateriellt kapital, som forskning och utveckling (FoU), till innovationer i ny teknik och teknologisk utveckling – vilket både kan ge höjd arbetsproduktivitet och höjd total faktorproduktivitet.

Ett område som inte fångats upp så väl i produktivitetsstatistiken är de immateriella investeringarna, som tidigare rapporter visat kunna förklara ca 30 procent av produktivi-

tetstillväxten⁵. Stora delar av dessa investeringar, exempelvis näringslivets humankapitalinvesteringar, har inte klassificerats som investeringar enligt internationella riktlinjer för hur BNP ska beräknas. På senare år har emellertid allt fler immateriella investeringar börjat inkluderas i BNP-statistiken, exempelvis vad gäller investeringar i mjukvara och FoU.

Vad är produktivitet?

Produktivitet är ett begrepp som beskriver relationen mellan prestationer och kostnader. Produktiviteten mäter resurseffektiviteten i kvantitativa termer. Produktivitet = prestation/insats.

I ett företagsekonomiskt perspektiv kan prestationerna vara av både kvantitativ och kvalitativ natur, till exempel kan det handla om antalet levererade varor och tjänster, antalet genomförda aktiviteter och antalet klagomål från kunder eller leveranssnabbheten. I offentlig förvaltning kan det handla om antalet beslut, antalet handlagda ärenden eller antalet upplösta brottsfall.

I ett nationalekonomiskt perspektiv handlar produktiviteten om det sammanlagda produktionsvärdet i förhållande till det totala nyttjandet av produktionsfaktorerna arbete och kapital.

När produktionsvärdet ska aggregeras över alla producerande enheter i ekonomin är det viktigt att undvika dubbelräkning. Dubbelräkning kan uppstå eftersom ett företags produktionsvärde kan användas som insatsvara i ett annat företags produktion (exempel: ett företag tillverkar däck som används av ett annat företags bilproduktion). På aggregerad nivå mäts därför produktiviteten genom att summera verksamheternas förädlingsvärden.

Lagar och regler, institutioner, tillgång till finansiering, styrning och organisation. Så kallade institutionella faktorer har stor betydelse för produktivitetens utvecklingen, eftersom de påverkar resursallokeringen mellan mer respektive mindre produktiva verksamheter och arbetsformer m.m.

Med förädlingsvärde avses värdet av de varor eller tjänster som produceras (produktionsvärdet) minus värdet av de råvaror, halvfabrikat samt tjänster som används i produktionen (förbrukningen). Förädlingsvärdet är ett mått på det adderade värde som varje företag skapar i produktions- eller värdekedjan, till den slutprodukt som når konsumenten.

Begreppet förädlingsvärde handlar i grunden om hur råvaror förädlas till slutprodukter. I tjänstesektorn finns ofta ingen råvara som förädlas (men det förekommer, exempelvis i restaurangbranschen), istället är det information, idéer, kunskap och personalens färdigheter som skapar mervärden, och förädlingsvärde uppstår även genom att kundernas behov möts.

Det mervärde som skapas i produktionen av varor och tjänster, förädlingsvärdet, används för att täcka kostnader för arbetskraft och maskiner, samt för att generera vinst. Förädlingsvärdet kan därför skrivas som summan av rörelseresultatet plus löner plus avskrivningar, eller som produktionsvärdet minus produktionskostnaden (exklusive löner och avskrivningar).

Produktivitet är inte detsamma som effektivitet. Effektivitet är ett vidare mått som även tar hänsyn till måluppfyllelsen och om resurserna används till rätt saker, till exempel ska värden inte maximera antalet behandlingar utan må-

⁵ Tillväxtanalys, Vilken betydelse har immateriella investeringar för den svenska ekonomin?, 2010

let är att maximera överlevnaden. Vårdproduktionens produktivitet höjs om man kan utföra fler behandlingar till samma totalkostnad som tidigare, men samtidigt höjs inte effektiviteten om det ökade antalet behandlingar ej leder till bättre överlevnad för patienterna.

Stor utmaning att finansiera välfärden

Produktivitetsutvecklingen är inte bara av historisk betydelse, det är en avgörande faktor även för den framtida välfärdsutvecklingen.

En aktuell utmaning är att kostnaderna för produktionen av välfärdstjänster förväntas öka framöver. På längre sikt till följd av att andelen unga och äldre ökar i befolkningen, vilket gör att försörjningsbördan blir högre för de som är i arbetsför ålder. Välfärden har också stora investeringsbehov, utbudet av förskolor, skolor och sjukhus mm behöver förbättras för att möta de demografiska utmaningarna⁶.

Dessutom är kompetensbehoven mycket stora vilket medför kostnader för kompetensbrist, t.ex. i form av rekryteringskostnader, bemanningskostnader och stigande lönekostnader. Redan idag visar jämförelser att Sverige har lägre sjukskötersketäthet än våra grannländer⁷. En stor grupp läkare, sjuksköterskor och annan vårdpersonal har nyligen gått i pension, 40-talistgenerationen.

För att möta de växande rekryteringsbehoven i offentlig sektor fram till 2025 skulle nästan hela den totala nettoökningen av arbetskraften (av dagens ungdomskullar) fram till 2025

Kvalitet är ytterligare ett mått med lite anorlunda betydelse. Med kvalitet avses vanligen brukarnas eller medborgarnas upplevda värde av de insatser som görs, men det kan också handla om en professionell bedömning av hur styrning, uppföljning och måluppfyllelse fungerar.

behövas, om dagens sysselsättnings- och kostnadsökningstakt är bestående⁸.

På kortare sikt förväntas kostnaderna för välfärden öka till följd av asyl- och anhöriginvandringen, eftersom sysselsättningsgraden är lägre för dessa grupper än för övriga delar av befolkningen. För åldrarna 20–64 år låg sysselsättningsgraden för utrikes födda på 69,6 procent i andel av befolkningen år 2017. Inrikes föddas sysselsättning i samma ålder låg på 85,5 procent⁹. Enligt en ESO-rapport från 2018 innebär skillnaden i sysselsättning att det år 2015 omfördelades 41,4 miljarder kronor till flyktingpopulationen, som uppskattades till 690 000 individer, via de offentliga finanserna (60 000 kronor per flykting)¹⁰. Samtidigt bidrar invandringen på sikt till bland annat ökade möjligheter att lösa de växande rekryteringsbehoven i välfärden.

Demografin och integrationen av nyanlända kommer sammantaget leda till en kostnadschock för kommuner och landsting. Enligt Riksrevisionen behöver statsbidragen till kommuner och landsting öka med 200 miljarder kronor mellan år 2020 och 2030 för att möta de

⁶ Sveriges Kommuner och Landsting (SKL), Ekonomirapporten, maj 2018.

⁷ <https://www.vardfokus.se/webbnyheter/2018/januari/sverige-har-fa-sjukskoterskor-jamfort-med-vara-grannlander/>

⁸ Sveriges Kommuner och Landsting (SKL), Ekonomirapporten, maj 2018.

⁹ SCB, Arbetskraftsundersökningarna (AKU).

¹⁰ Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO), Tid för integration – en ESO-rapport om flyktingars bakgrund och arbetsmarknadsetablering, 2018:3.

ökade kostnaderna, och för att bibehålla personaltätheten i förhållande till de ökade utbildnings-, vård- och omsorgsbehoven¹¹.

För att komma tillrätta med kostnadschocken och de praktiska utmaningarna kring kompetensförsörjningen krävs insatser för höjd effektivitet och produktivitet. Dels i välfärdproduktionen, eftersom det minskar behovet av

skattehöjningar och nyrekryteringar. Dels i det privata näringslivet eftersom det ger ökad internationell konkurrenskraft och tillväxt, men också genom att högre produktivitet i näringslivet kan föras över till produktionen av välfärdstjänster.

Produktivitetens utvecklingen i tjänstesektorn blir avgörande

Mycket talar för att utvecklingen av Sveriges produktivitetstillväxt i högre grad än tidigare decennier beror på om den kan höjas bland tjänsteproducenter, där 90 procent av de nya jobben kommit efter finanskrisen. Därför är det angeläget att närmare studera produktivitetens utvecklingen i tjänstesektorn.

I Almegas rapport från 2010, *Tjänstenäringsarnas roll för den ekonomiska tillväxten*, analyserades tjänstesektorns bidrag till produktivitetstillväxten i Sverige från mitten av 1990-talet fram till och med år 2009.

Några slutsatser som drogs då var bland annat följande:

- Sverige gick från starkt negativ produktivitetstillväxt inom företagstjänster under andra halvan av 1990-talet till positiv på 2000-talet. Under högkonjunkturåren 2003–2006 var pro-

duktivitetstillväxten inom företags-tjänster stark, nära 6 procent per år i snitt. Den höga tillväxten inom denna tjänsteproduktion höjde produktivitetstillväxten för Sveriges ekonomi totalt.

- Däremot inträffade en markant försämring av produktivitetstillväxten för företagstjänster i Sverige från och med år 2007, vilket främst berodde på brist på personal och flaskhalsar i tjänsteproduktionen.
- Beräkningar av vilka faktorer som påverkat produktivitetstillväxten från 2007 talade också för att investeringarna i IT- och annat produktionskapital varit för låga innan finanskrisen, både inom industrin och tjänstesektorn.

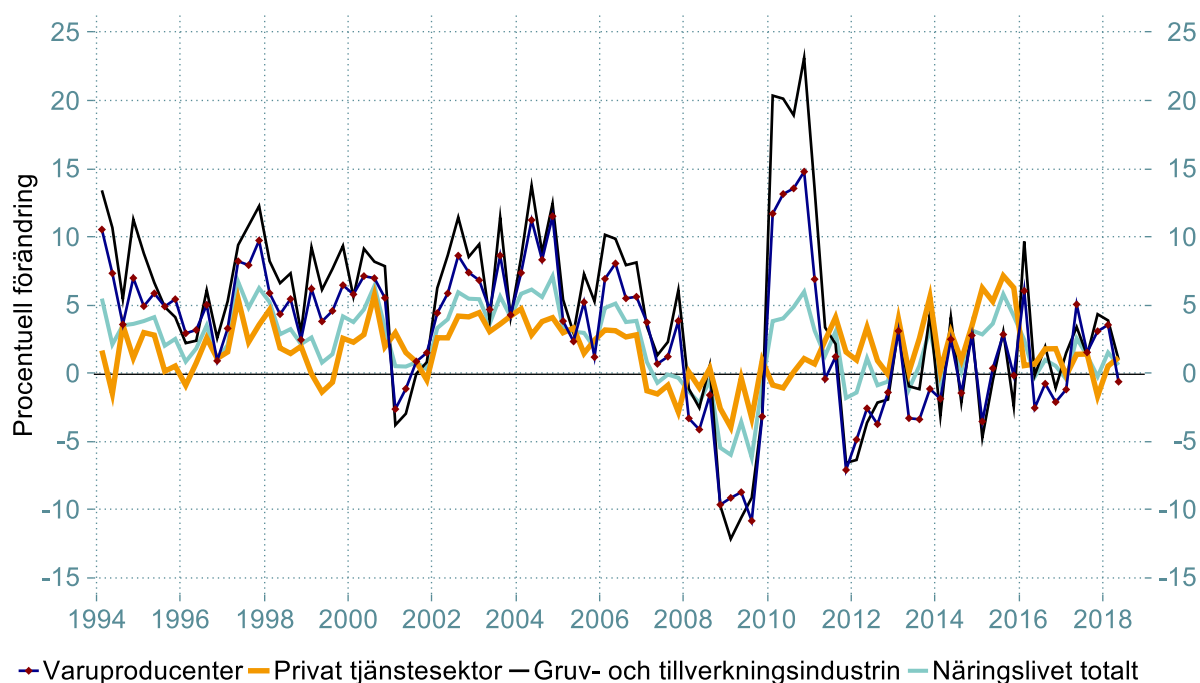
¹¹ <https://www.svd.se/regeringens-kalkyl- visar- miljardhal--redovisas-inte>

Svag produktivetsutveckling det nya normala?

Finanskrisen 2007–2008 fick stor effekt på världsekonomin och även på produktivetsutvecklingen. Den kortsiktiga effekten under krisen och åren närmast inpå skedde stora svängningar i produktivetsutvecklingen, från en brant nedgång till en stark uppgång. Därefter har utvecklingen varit

mindre volatil, men produktiveten tycks utvecklas långsammare än den historiska trenden. Om den lägre produktivetsutvecklingen håller i sig även fortsättningsvis återstår att se, men än så länge tyder mycket på att det skett strukturella försämringar av förutsättningarna att höja produktiveten.

Diagram 1: Produktivitetstillväxt, procentuell förändring jämfört med motsvarande kvartal föregående år¹²

Källa: SCB (nationalräkenskaperna)

Mellan 2011KV1-2018KV2 var produktivetsutvecklingen i näringslivet i genomsnitt 1,37 procent per år. Det är betydligt lägre än den

genomsnittliga tillväxten på 3,64 procent under perioden 1996–2006.

Sekulär stagnation, risk för långsiktigt försvagad produktivetsutveckling

Den svaga produktivetsutvecklingen har efter 2007–2008 års finanskris medfört en debatt om situationen är det nya normala, dvs om orsakerna är strukturella och långsiktiga snarare än konjunkturella och kortsiktiga.

Flera ledande nationalekonomer menar att den svaga produktivetsutvecklingen i Sverige och internationellt kan vara en del av en större problembild benämnd sekulär stagnation. Begreppet syftar på en situation där ekonomin hamnar i ett permanent eller mycket

¹² Beräkningen utgår från nationalräkenskapernas kalenderkorrigerade förädlingsvärden respektive antal arbetade timmar.

långsiktigt skeende med svag ekonomisk utveckling. Orsaker till sekulär stagnation kan vara hög sparbenägenhet till följd av hög skuldsättning hos hushållen, ökat pensions-sparande när befolkningen åldras, lägre produktivitetstillväxt till följd av sjunkande avkastning på nya innovationer, ökad andel serviceproduktion i ekonomin med mera¹³.

Konjunkturrell eller strukturell nedgång i produktiviteten?

Vanligen fluktuerar produktiviteten med konjunkturläget, och påverkas både av ned- och uppgångar. Den svaga produktivitetstillväxningen efter finanskrisen skulle därmed kunna vara konjunkturrellt betingad.

Diagram 1 ovan visar 2007–2008 års finanskris hade stor konjunkturrell påverkan på produktiviteten. Först föll produktiviteten kraftigt då företagens orderingångar minskade medan produktionskostnaderna var mer tröganpassade. När riksbankerna runt om i världen väl reagerade genomfördes snabba och kraftiga räntesänkningar i kombination med stora stödköp av värdepapper. Detta gav en rekyl uppåt för världsekonomin, och i denna fas steg produktiviteten snabbt eftersom företagen började kunna nyttja sin produktionskapacitet bättre. Därefter har emellertid produktivitetstillväxningen varit svag.

Konjunkturinstitutet har tittat närmare på frågeställningen om den svaga produktivitetstillväxningen efter finanskrisen är konjunkturrellt

Det är osäkert om den svaga produktivitetstillväxningen som kunnat observeras efter finanskrisen är det nya normala, men det finns tecken på att orsakerna är strukturella och långsiktiga. Enligt forskaren Fredrik G Andersson är en central bakomliggande orsak minskade IKT-investeringar till följd av fallande avkastning på informations- och kommunikationsteknologi¹⁴.

eller strukturellt betingad. Slutsatsen är att utvecklingen beror främst på strukturella faktorer, eftersom företagens kapacitetsutnyttjande legat på en genomsnittlig nivå.

Jämfört med tidigare återhämtningar efter kriser så ligger produktiviteten och investeringarna ovanligt lågt. Det indikerar att det är mer varaktiga faktorer som ligger bakom den svaga produktivitetstillväxten¹⁵.

Vilka kan då de strukturella orsakerna vara som förklarar den lägre produktivitetstillväxten? Några tänkbara förklaringar är flaskhalsar i produktionen, exempelvis på grund av kompetensbrist, försämrade resursallokering, låga investeringar och strukturuomvandling av näringslivet.

¹³ Ekonomisk debatt nr 2017,

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Konjunkturinstitutet, Lönebildningsrapporten 2015.

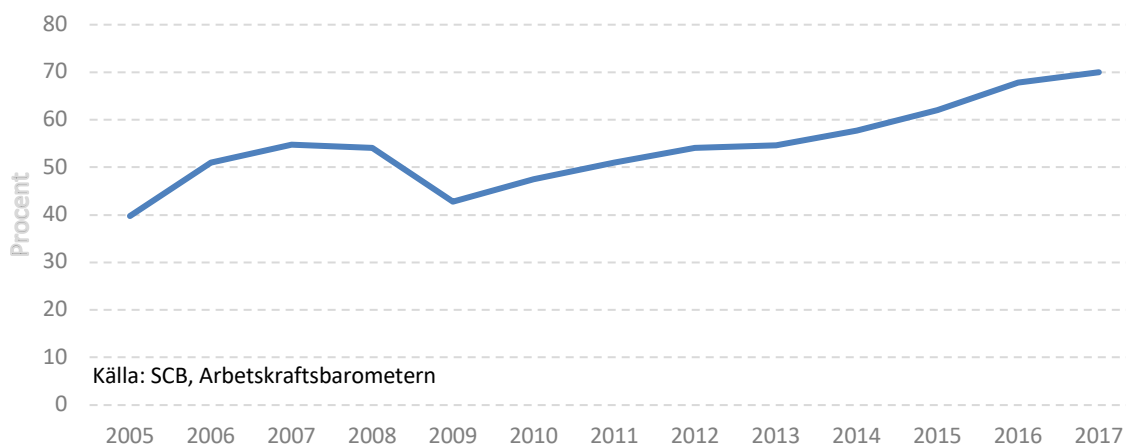
Kompetensbrist bromsar företagens expansion

Kompetensbrist kan vara ett hinder för produktivitetens utvecklingen eftersom det försvårar särskilt de mest konkurrenskraftiga och snabbväxande företagens tillväxt. Rekryteringsproblemen kan leda till flaskhalsar för produktionen som försvårar nödvändig expansion och som medför höjda kostnader för rekrytering, bemanning och ökat övertidsuttag. På sikt kan en effekt bli ökad löneinflation.

En rad undersökningar indikerar ökad brist på arbetskraft i både privat och offentlig sektor.

SCB:s Arbetskraftsbarometer består av en enkätundersökning till arbetsgivare i Sverige, som innehåller en rad frågor kring arbetsgivarnas syn på tillgången på arbetskraft med olika utbildningsbakgrund. I diagram 2 nedan redogörs för det samlade medelvärdet av andelen arbetsgivare som anger att det råder hög brist på yrkeserfarna med olika utbildningsbakgrund.

Diagram 2: Andel arbetsgivare som anger brist på arbetskraft¹⁶

Diagrammet ovan indikerar att problemen med kompetensbrist ökat kontinuerligt sedan finanskrisen och att nivån idag ligger betydligt över bristsituationen vid föregående högkonjunktur 2006–2007.

Problem med kompetensbrist kan mildras om det finns möjligheter för företagen att antingen hämta in arbetskraft från utlandet genom arbetskraftsinvandring, eller genom att köpa in motsvarande tjänster från leverantörer i utlandet.

Det blir också allt fler företag som själva etablerar dotterbolag i utlandet, där rekryteringsförutsättningarna är bättre, för att kunna expandera. Denna utveckling kan vara positiv för produktiviteten i Sverige om det är de minst

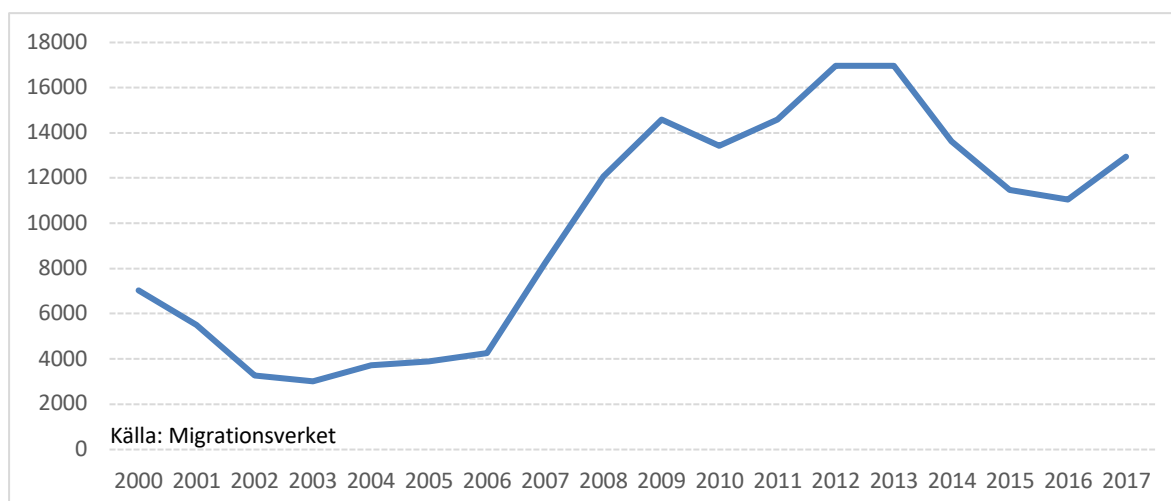
produktiva verksamheterna som flyttar ut, eller om utflyttningen genererar högre vinster i moderbolagen. En risk på längre sikt är att även huvudkontoren flyttar ut, och de mer högproduktiva företagen.

Möjligheten att möta problemen med kompetensbrist i Sverige genom ökad arbetskraftsinvandring är ett område med tydlig förbättringspotential. År 2005 - 2008 genomfördes reformer som innebar att arbetskraftsinvandringen kunde öka markant, men under perioden 2011 - 2016 genomfördes en rad mer restriktiva åtgärder som ledde till minskad arbetskraftsinvandring¹⁷.

¹⁶ SCB, Arbetskraftsbarometern. Arbetsgivare i alla branscher.

¹⁷ Almega, Sverige stänger dörren för arbetskraftsinvandring, 2018

Diagram 3. Beviljade arbetstillstånd år 2000 - 2017¹⁸.

Försämrade resursallokering

En annan tänkbar strukturell orsak till svag produktivitet utveckling är att resursallokeringen har försämrats genom att svaga företag inte har slagits ut i samma utsträckning som vid tidigare lågkonjunkturer. Den kreativa förstörelsen har hållits tillbaka av bland annat de

låga räntorna, verksamheter med svag lönsamhet kan fortsätta verka och resurser frigörs då inte till investeringar i nya och mer produktiva företag¹⁹.

Låga investeringar

Låga investeringar i sådant som ny produktionsteknologi, nya IT-system, forskning och utveckling och tjänsteinnovationer har också hållit nere produktivitetstillväxten.

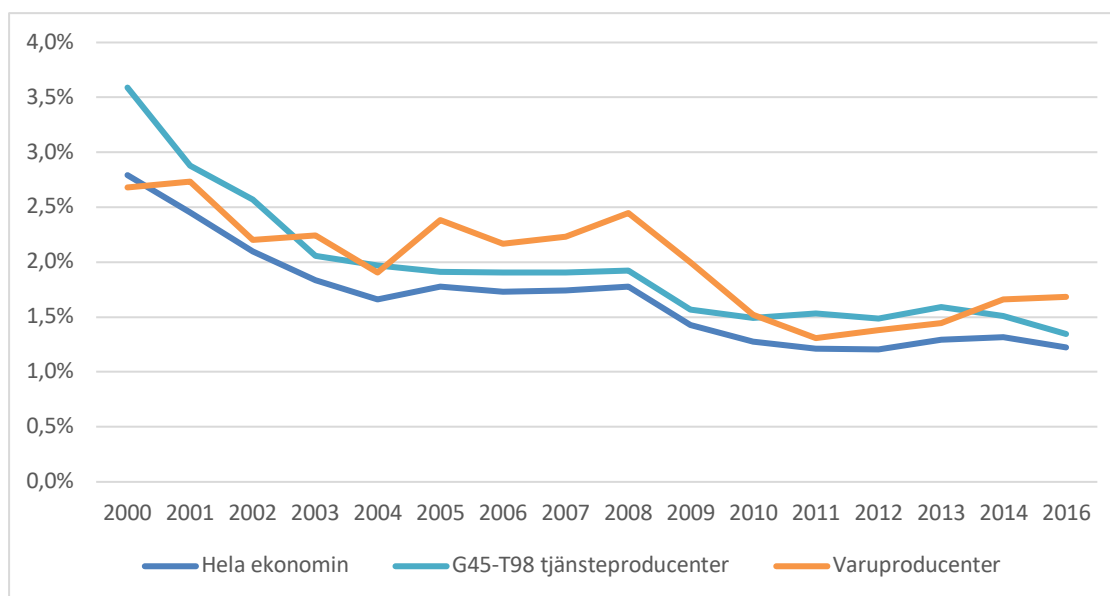
Diagram 4 nedan illustrerar utvecklingen för IKT-investeringarna (IKT=informations- och

kommunikationsteknologi) i inom olika näringsgrenar under perioden 2000 – 2016, i andel av produktionen per näringsgren. Överlag är trenden negativ för IKT-investeringar i förhållande till produktionsutvecklingen.

¹⁸ Källa: Migrationsverket. Avser förstagångstillstånd, dvs endast tillfälliga uppehållstillstånd, ej förlängningar eller permanenta uppehållstillstånd för personer från länder utanför Europa.

¹⁹ Konjunkturinstitutet, Lönebildningsrapporten 2015

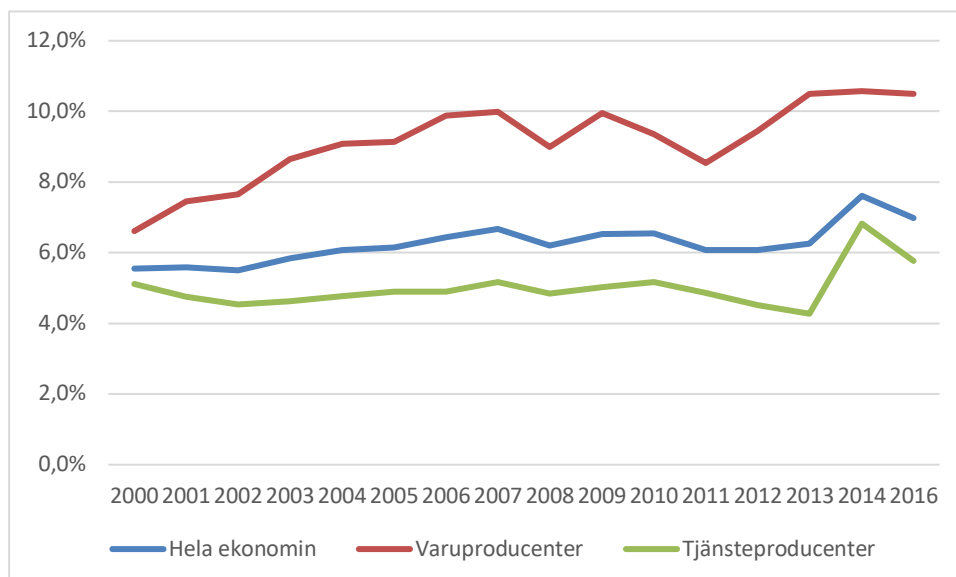
Diagram 4. Investeringar i IKT-utrustning, i andel av produktionen inom respektive näringsgren²⁰

Enligt en enkätundersökning som genomfördes av Kantar Sifo år 2017, på uppdrag av IP-only, upplever var 32 procent av cheferna för olika organisationer inom offentlig sektor att de har underinvesterat i IT-infrastruktur. I privat sektor är läget lite bättre, där anger 22 procent av respondenterna att investeringarna varit för låga²¹.

Å andra sidan ökar de immateriella investeringarna, särskilt bland de varuproducerande företagen. Se diagram 5 nedan. Uppgången för de tjänsteproducerande företagen år 2014 beror på en omklassificering av Ericsson till ett tjänsteföretag, i statistiken.

Diagram 5. Investeringar i FoU, datorprogram och databaser, i andel av produktionen.

²⁰ SCB, nationalräkenskaperna, statistikdatabasen. Fasta bruttoinvesteringar i IKT-utrustning, löpande priser, i andel av BNP, löpande priser, per näringsgren.

²¹ IP-only, Så ser vardagen ut för 400 IT-chefer, 2017. Undersökningen gjordes i samarbete med Kantar Sifo i mars 2017. 400 it-chefer, IT-direktörer, CTO, CIO och IT-samordnare inom privat och offentlig sektor deltog.

Strukturomvandling från industri till tjänster

Ytterligare en tänkbar förklaring till den svaga produktivitetens utvecklingen är strukturomvandlingen av näringsliv och samhälle från industri- till tjänstedominans. I Sverige och andra länder ökar andelen sysselsatta i privat och offentlig tjänstesektor, samtidigt som industrissysselsättningen minskar.

Tjänsteproduktion är inte så lätt att rationalisera och effektivisera genom stordrift och industriella produktionsmetoder, eftersom tjänsterna ofta kräver ett personligt möte mellan leverantör och kund. När tjänsteproduktionen växer i andel av den totala produktionen finns därmed en risk för att den totala produktivitetens utvecklingen i ekonomin sjunker. Men genom nya framsteg inom digitalisering av tjänster, inklusive utveckling av avancerade AI-lösningar för kundrådgivning med mera, har möjligheterna till en mer rationell tjänsteproduktion ökat.

De tjänsteproducerande branscherna kan grupperats i två huvudkategorier, producentorienterade och konsumentorienterade tjänster. Producentorienterade tjänster används i huvudsak som insats i varuproduktionen (som exempel teknisk konsultverksamhet),

dels tjänster som används till distribution/förmedling av varor (handel och transporter). Konsumentorienterade tjänster konsumeras av hushållen, och består av huvudgrupperna personliga tjänster (som restauranger, frisörer), och sociala tjänster (exempelvis utbildning, hälso- och sjukvård).

De senaste decennierna har sysselsättningen i tjänstesektorn vuxit kraftigt, och det är framförallt producenttjänsterna som ökat mest. En

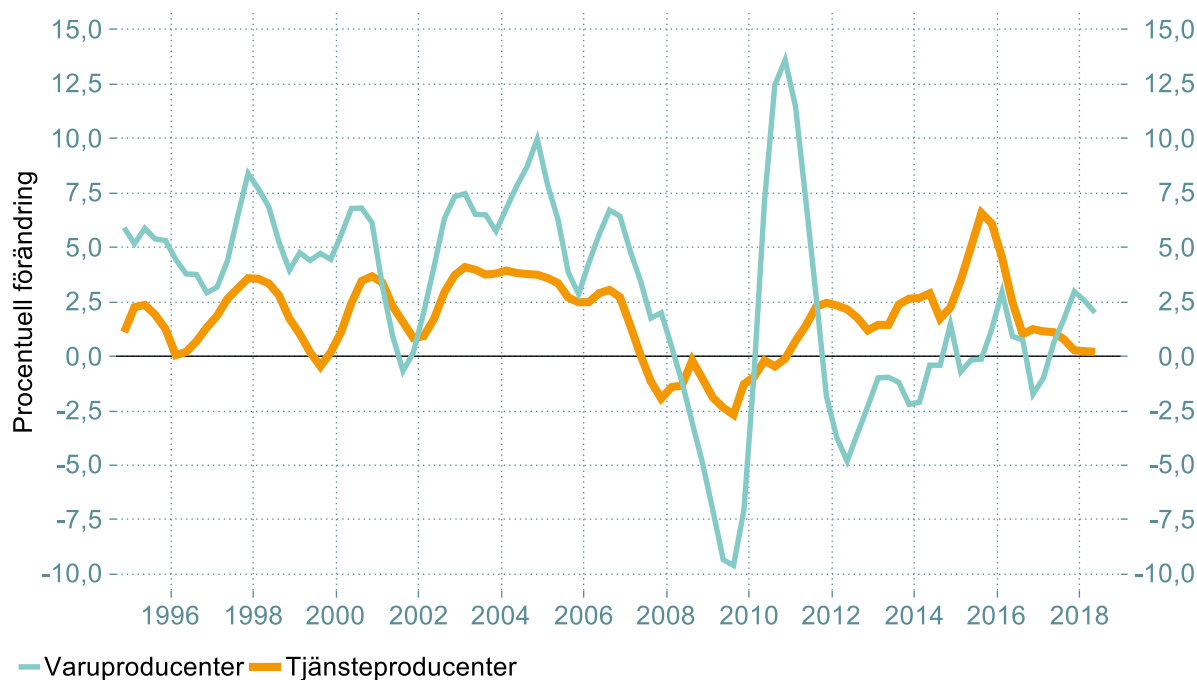
stor del av producenttjänsterna är kunskapsintensiva och avancerade, exempelvis it-tjänster, finanstjänster, teknik- och designtjänster med mera. Andra vanliga begrepp för dessa tjänster är KIS-tjänster (KIS=knowledge intensive services) och företagstjänster.

Tillväxtanalys har i en studie visat att den starka sysselsättningsutvecklingen inom producenttjänster är positiv för produktivitetens utvecklingen genom att de möjliggör produktivitetshöjande innovationer och omstruktureringar i övriga företags verksamhet. Producenttjänsteföretag kan utveckla specialistkompetens som inte ryms i de tjänsteköpande företagens organisation. Dessutom kan de utnyttja både skalfördelar och mångfaldsfördelar i sin tjänsteproduktion. När det finns en bred uppsättning tjänstesäljande företag så uppstår en mångfald av alternativa tjänster, vilket är gynnsamt för de tjänsteköpande företagen²².

Strukturomvandling mot ökad andel tjänsteproduktion och -sysselsättning kan emellertid ändå vara hämmande för produktivitetens utvecklingen i ekonomin, eftersom det inte bara är producenttjänsterna som växer. Sysselsättningen har ökat även bland de personliga tjänsterna, däribland i offentlig sektor, dvs i produktionen av välfärdstjänster. Om produktivitetens utvecklingen är låg i offentlig sektor och inom personliga tjänster, samtidigt som produktion och sysselsättning växer där, uppstår ett negativt tryck på produktivitetens utvecklingen i ekonomin som helhet.

²² Tillväxtanalys, Producenttjänster, ekonomisk omvandling och produktivitet, Working Paper 2011:52

Diagram 6: Produktivitetstillväxt²³, procentuell förändring jämfört med motsvarande kvartal föregående år, tre kvartals glidande medelvärde

Källa: SCB (nationalräkenskaperna)

Diagram 6 ovan ger en övergripande bild av utvecklingen i de varu- och tjänsteproducerande näringarna. Där framgår att de varuproducerande näringarna under större delen av den redovisade perioden haft en högre produktivitetstillväxt än de tjänsteproducerande näringarna. Med undantag för perioderna 2009 – 2010 och 2012 – 2017. Mot slutet av perioden i diagrammet viker produktivitetstillväxten ner i tjänstesektorn samtidigt som den stiger i den varuproducerande sektorn.

Utifrån diagrammet är det svårt att dra någon entydig slutsats om produktiviteten kommer

minska i näringslivet till följd av strukturomvandlingen. Mellan 1996 - 2008 fanns en tydlig sådan risk, men efter finanskrisen har tjänstesektorn under flera år varit dragloket för näringslivets produktivitetstillväxt.

Eftersom strukturomvandlingen från industri till tjänster är en central fråga för den framtida produktivitetstillväxten i Sverige, går nästa kapitel in på hur den svenska tjänsteproduktionen (privat och offentlig) står sig i internationell belysning.

²³ Beräkningen utgår från SCB:s beräkning av produktivitetstillväxten rensad från säsongvariationer.

Tillväxten (BNP) i tjänstesektorn, i internationell jämförelse

I tabell 1 nedan redogörs för produktionstillväxten (ej produktivitet) under tre perioder, före, under och efter finanskrisen.

Sammanfattningsvis står den svenska tjänstesektorn stark i internationell jämförelse, vad gäller tillväxten av produktionen. Men tillväxten har mattats efter finanskrisen.

Tabell 1. Tillväxt i privat tjänstesektor (procentuell förändring i genomsnitt per år) samt bidrag (procentenheter) från olika produktionsfaktorer

	Sverige	EU-12	Belgien	Danmark	Nederländerna
Perioden 2011-2015					
Förädlingsvärde, procentuell förändring, genomsnitt per år	2,9	1,6	1,1	1,8	1,4
Bidrag till produktionstillväxten, procentenheter					
arbetade timmar	0,5	0,5	0,4	0,5	0,4
Arbetskraftens sammansättning	0,1	0,3	0,3	0,3	0,3
IT-kapital	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Övrigt kapital	0,6	0,2	0,1	-0,2	-0,3
TFP	1,5	0,4	0,1	1,0	0,8
Perioden 2008-2010					
Förädlingsvärde, procentuell förändring, genomsnitt per år	0,9	-0,8	0,6	-1,1	-0,4
Bidrag till produktionstillväxten, procentenheter					
arbetade timmar	0,8	-0,2	0,3	-0,9	-0,5
Arbetskraftens sammansättning	0,2	0,4	0,3	1,1	0,4
IT-kapital	0,4	0,2	0,3	0,2	0,2
Övrigt kapital	1,0	0,3	0,3	0,6	-0,2
TFP	-1,5	-1,5	-0,6	-2,1	-0,3
Perioden 2002-2007					
Förädlingsvärde, procentuell förändring, genomsnitt per år	4,2	2,6	3,0	3,2	2,5
Bidrag till produktionstillväxten, procentenheter					
arbetade timmar	0,3	0,8	0,5	0,7	0,6
Arbetskraftens sammansättning	0,8	0,2	0,3	0,5	0,2
IT-kapital	0,5	0,4	0,5	0,3	0,3
Övrigt kapital	1,2	0,7	0,8	0,4	-0,1
TFP	1,4	0,5	0,9	1,3	1,5

Källa: EUKLEMS 2017, Conference Board, Groningen universitet.

Anm.: För Sverige finns beräkningar t.o.m. 2014. Den genomsnittliga tillväxttakten för Sverige för den senaste perioden avser 2011-2014.

Även om Sverige sticker ut med att ha haft en högre tillväxt jämfört med en rad EU-länder framgår att Sverige tappat det positiva bidraget från arbetskraftens sammansättning efter finanskrisen jämfört med perioden 2002 - 2007. Innan finanskrisen hade Sverige dessu-

tom ett relativt starkt bidrag från arbetskraftens sammansättning jämfört med EU-12, som Sverige tappat efter krisen. Bidraget från IT- och övrigt produktionskapital till produktionsökningen i Sveriges tjänstesektor har också varit mindre jämfört med innan finanskrisen.

Varför Sverige ändå hade en relativt högre tillväxt i tjänstesektorn efter krisen förklaras av att bidraget från en effektivare användning av

Tillväxtbokföring

Med hjälp av det som kallas för tillväxtbokföring kan man dela upp i vilken grad olika produktionsfaktorer bidragit till den samlade tillväxten i en bransch eller hela ekonomin. Tabell 1 visar denna typ av beräkning för den privata tjänstesektorn.

Beräkningen bygger här på nationalräkenskaperna i respektive land, som är jämförbara vad gäller beräkningsmetoder och branschklassificering. Tillväxtbokföringen ger värdefull information om vilka faktorer som ligger bakom förändringar av tillväxten i olika sektorer och länder.

Med hjälp av tabell 1 ovan får vi en del svar på varför Sveriges tjänstesektor sticker ut jämfört med de övriga länderna. Om vi börjar med den senaste perioden från 2011, hade Sverige ett större bidrag från det som kallas Total Faktorproduktivitet, TFP, till den samlade tillväxten av förädlingsvärdet i den privata tjänstesektorn, 1,5 procentenheter att jämföra med ett betydligt blygsammare bidrag i EU-12 på 0,4 procentenheter.

I TFP ryms alla "övriga faktorer" som påverkar tillväxten, utöver dem som listas i tabellen, dvs. utöver arbetade timmar, arbetskraftens sammansättning och IT- samt övrigt produktionskapital. Man kan kalla TFP för en restpost, där övriga faktorer som påverkar tillväxten hamnar. Det kan exempelvis röra sig om hur effektivt personalen använder IT-system och programvaror, hur arbetsledning och arbetsorganisationen påverkar tillväxten, hur marknadsföringen påverkar efterfrågan och tillväxten osv. Dessa faktorer är oftast svåra att mäta, men fångas ändå i de övriga faktorer som bidrar till den samlade tillväxten. Denna "restpost" kan också betyda mycket för produktionsstillväxten, och dess bidrag kan vara

produktionsfaktorer, som samlas i begreppet *Total Faktorproduktivitet*, TFP, ännu var relativt starkt under 2011 - 2014.

relativt stort jämfört med bidraget från övriga produktionsfaktorer.

När det gäller bidraget från IT- och övrigt produktionskapital, som avser materiellt kapital i form av maskiner, utrustning med mera, hade Sverige ett större bidrag till produktionsstillväxten före finanskrisen jämfört med EU-12 och de tre länder vi jämför med. Det tyder på att investeringarna i IT- och övrigt produktionskapital varit relativt gynnsamma i Sverige och bidragit till en högre tillväxt i den privata tjänstesektorn jämfört med motsvarande i EU-12 och de tre enskilda länderna.

Bidraget från tjänstesektorns användning av IT till den samlade produktionsstillväxten i den privata tjänstesektorn i Sverige har dock gradvis minskat från finanskrisen och framåt. Det talar för att det IT-kapital som används i produktionen börjar bli föråldrat, men det är inte säkert. Positiva effekter av nya investeringar i ny IT och annan ny produktionsteknik kan komma med fördröjning, vilket hör samman med att det kan ta tid att anpassa produktionen till den nya tekniken innan man kan se en positiv effekt på tillväxten.

När det gäller bidraget från arbetskraftens sammansättning har Sverige emellertid haft ett mindre bidrag än övriga länder under de senaste åren. Här mäts förändringar av arbetskraftens sammansättning med avseende på utbildningsnivåer. Här mäts alltså andelen högkvalificerad/högutbildad arbetskraft av arbetskraften, som historiskt påverkat produktivitetens utvecklingen. Om andelen med högre utbildningsnivå stiger bidrar det normalt positivt till produktivitetstillväxten. Innan finanskrisen hade Sverige ett betydligt större bidrag från arbetskraftens sammansättning än efter finanskrisen, även jämfört med övriga länder, se tabell 1 ovan.

Det minskade bidraget från arbetskraftens sammansättning i Sverige efter finanskrisen talar för att andelen högkvalificerad arbetskraft, som behövs för den kunskapsintensiva produktionen i stora delar av tjänstesektorn, inte ökat i tillräcklig takt för att upprätthålla

det relativt stora bidraget till produktivitetstillväxten som syntes perioden 2002 - 2007. Det skulle alltså behövas ökad tillgång på den kompetens som behövs i stora delar av tjänstesektorn för att åter lyfta bidraget från arbetskraftens sammansättning till en högre produktivitetstillväxt i tjänstesektorn.

Produktivitetstillväxten i tjänstesektorn, i internationell jämförelse

För att ta reda på hur tjänstesektorns produktivitetstillväxt har stått sig efter finanskrisen har vi använt statistik och analyser av Conference Board²⁴, EUKLEMS-databasen samt de svenska nationalräkenskaperna. Vi gör också egna jämförelser mellan Sverige och 12 EU-länder²⁵ utifrån den senaste statistiken från EU KLEMS.

EU KLEMS står för analys på EU-nivå av kapital (K), arbete (L), energi (E), material (M) och tjänster (S). Statistiken i EU KLEMS bygger på ländernas nationalräkenskaper över förädlingsvärden, sysselsättning, investeringar etc. EUKLEMS-databasen sträcker sig för närvarande bara till 2014, vilket är en begränsning.

EUKLEMS-statistiken visar att den svenska tjänstesektorns produktivitetstillväxt under perioden 2011 – 2014 står sig väl i internationell jämförelse, med undantag för utvecklingen

inom branschkategorierna välfärds- och personliga tjänster.

Sveriges genomsnittliga produktivitetstillväxt i tjänstesektorn var dubbelt så hög som genomsnittet för 12 EU-länder, under perioden 2011 – 2014. Skillnaden förklaras främst av att Sverige hade en högre produktivitetstillväxt inom kunskapsintensiva delar av tjänstesektorn (information och kommunikation, finansiella tjänster och andra företagstjänster).

Företagstjänsterna tycks samlat vara ett område där svenska tjänsteföretag står starkt i ett internationellt perspektiv. Det finns dock en uppenbar risk att denna position blir svår att försvara på grund av de stora aktuella problemen med kompetensbrist.

Företagstjänster utgörs bland annat av datakonsulter, teknikkonsulter, arkitekter, forskning och utveckling, bemanningsföretag, reklambyråer och säkerhetsföretag.

²⁴ Se även "Recent Trends in Europe's Output and Productivity Growth Performance at the Sector Level, 2002-2015", University of Groningen and The Conference Board, 2017.

²⁵ De 12 EU-länder som ingår här är Österrike, Belgien, Tjeckien, Danmark, Tyskland, Finland, Frankrike, Italien, Nederländerna, Spanien, Storbritannien och Sverige. Dessa länder stod för 90 procent av EU:s BNP 2015.

Tabell 2: Produktivitetstillväxten i tjänstesektorn 2011 – 2014.

<i>Genomsnitt per år 2011–2014, procentuell förändring.</i>					
Källa: EUKLEMS, Conference Board					
	Sverige	EU-12	Nederländerna	Belgien	Danmark
	1,6	0,8	1,2	0,1	1,3
<i>Bidrag per bransch, i procentenheter.</i>					
	Sverige	EU-12	Nederländerna	Belgien	Danmark
Parti- och detaljhandel	0,48	0,28	0,42	0,02	0,09
Transporter och magasinering	0,26	0,03	0,13	0,07	0,35
Hotell och restaurang	0,00	0,00	-0,01	0,00	0,02
Information och kommunikation	0,25	0,11	0,04	-0,04	0,33
Finansiella tjänster	0,31	0,02	-0,05	0,24	-0,01
Fastighetstjänster	0,30	0,20	0,34	-0,19	-0,04
Övriga företagstjänster	0,32	0,05	0,12	-0,06	0,11

I tabell 2 ovan visar hur mycket olika branscher i tjänstesektorn bidrog med till den totala produktivitetstillväxten, i procentenheter. Den svenska produktivitetstillväxten var under perioden 2011 - 2014 relativt hög inom

parti- och detaljhandeln respektive inom företagstjänster, 3,2 procent respektive 2,6 procent i genomsnitt per år, se tabell 3. Dessa branscher bidrog mest till den samlade produktivitetstillväxten inom tjänstesektorn.

Tabell 3: Arbetsproduktiviteten i handeln och i företagstjänsterna.

Parti- och detaljhandeln	
Produktivitetstillväxt, procentuell förändring	3,2
Bidrag, procentenheter	
Arbetskraftens sammansättning	0,2
IT-kapital	0,1
Övrigt kapital	0,6
TFP	2,4
Företagstjänster	
Produktivitetstillväxt, procentuell förändring	2,6
Bidrag, procentenheter	
Arbetskraftens sammansättning	0,1
IT-kapital	0,2
Övrigt kapital	0,6
TFP	1,8

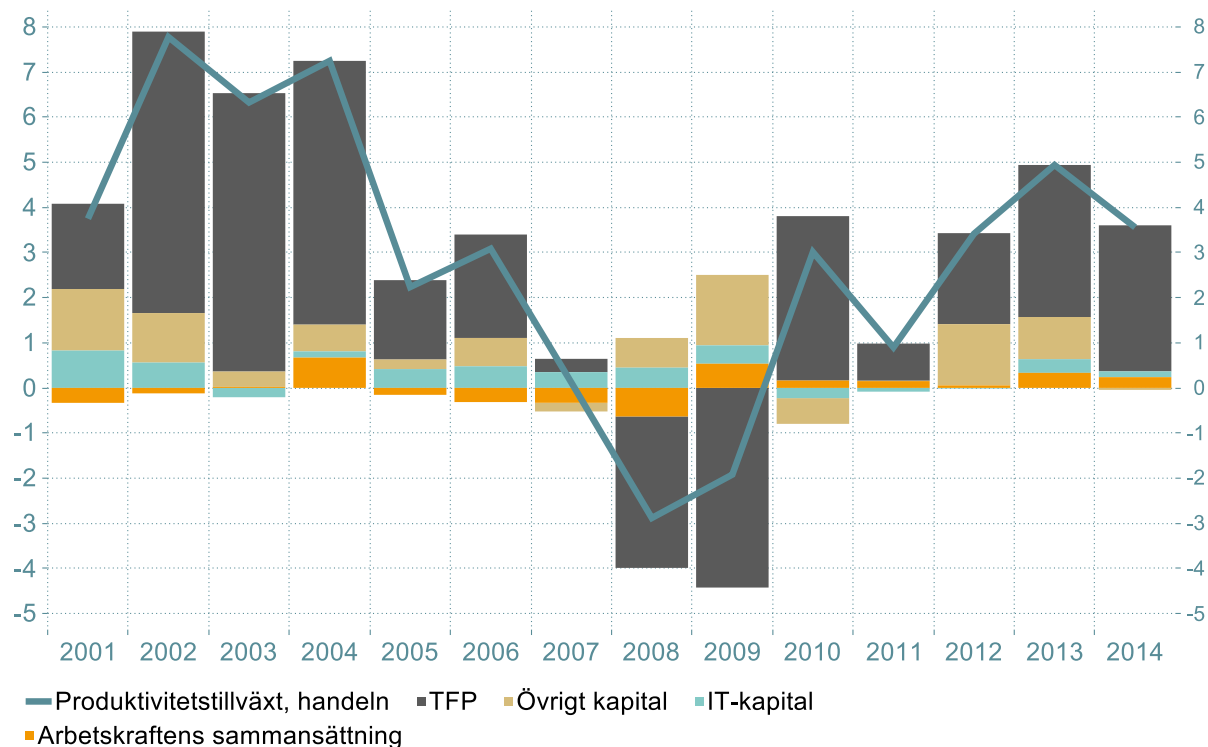
Källa: EUKLEMS 2017.

Anm.: P.g.a. avrundning summerar inte delarna exakt till produktivitetstillväxten.

Studerars produktivetsutvecklingen inom handeln och företagstjänster över längre tid framgår att båda branscherna hade en starkare produktivitetstillväxt perioden innan finanskrisen jämfört med åren därefter. För

handelns del är det främst ett något lägre bidrag från TFP som hållit igen produktivitetstillväxten efter finanskrisen, se diagram 7.

Diagram 7: Handeln, produktivetsutveckling (årstakt) samt förklaringsfaktorer (bidrag i procentenheter)

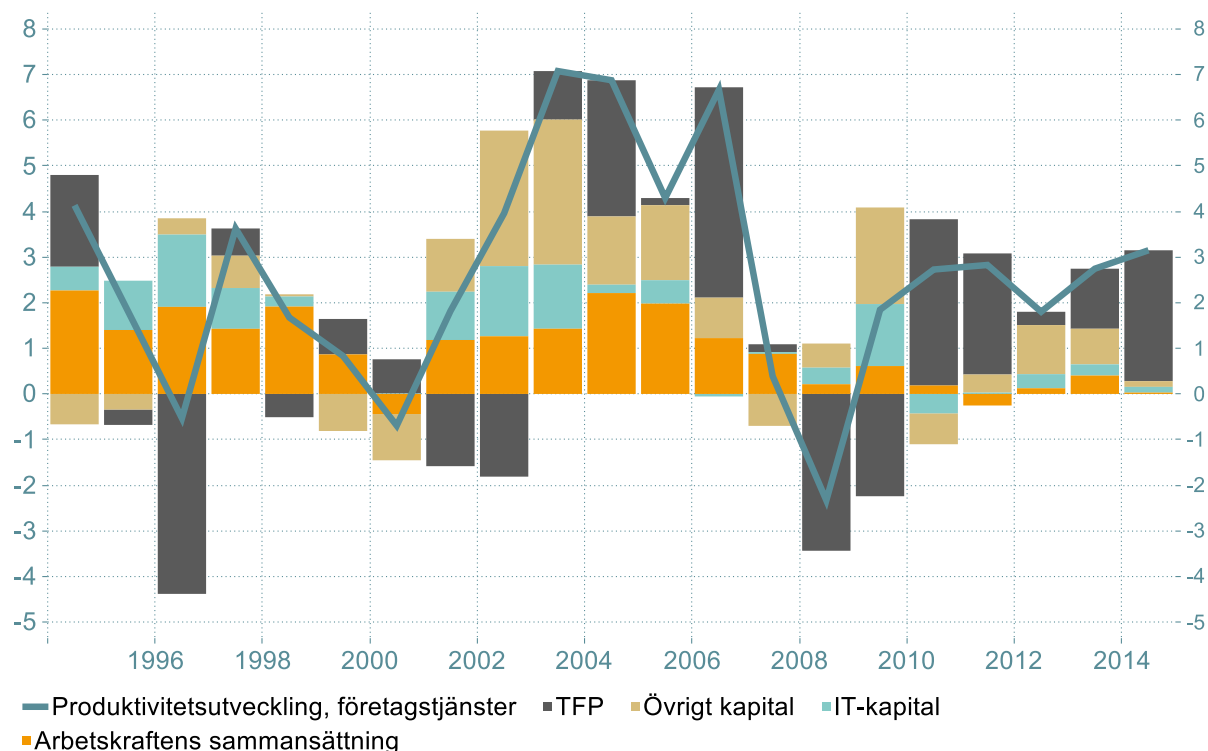

Källa: EUKLEMS 2017.

För företagstjänster har produktivitetstillväxten istället främst hållits tillbaka på grund av ett lägre bidrag från arbetskraftens sammansättning. Det är ett tydligt tecken på att tillgången på högkvalificerad arbetskraft varit för låg efter finanskrisen inom företagstjänster.

Det har bidragit till att de kunskapsintensiva företagen i denna bransch inte har lyckats komma upp i den starka produktivetsutveckling som uppvisades åren före finanskrisen, se diagram 8.

Diagram 8: Företagstjänster, produktivitetsutveckling (årstakt) samt förklaringsfaktorer (bidrag i procentenheter

Källa: EUKLEMS 2017.

Effekter av låg produktivitet på BNP

Sammanfattningsvis står tjänstesektorns produktivitetsutveckling stark i internationell jämförelse. Men ett dilemma är att produktiviteten har minskat i både industrin och i tjänstesektorn efter finanskrisen, bland annat drivet av växande problem med kompetensbrist och låga IT-investeringar.

Forskare är inne på att den lägre produktiviteten efter finanskrisen är strukturell, och att det finns tecken på så kallad sekulär stagnation. Detta är bekymmersamt eftersom Sverige samtidigt står inför utmaningen att hantera en åldrande befolkning.

Svag produktivitetsutveckling i ekonomin som helhet leder till att BNP-utvecklingen försvagas. I diagram 9 nedan görs en enkel modellering av hur mycket mindre BNP blir om den genomsnittliga produktivitetsutvecklingen i

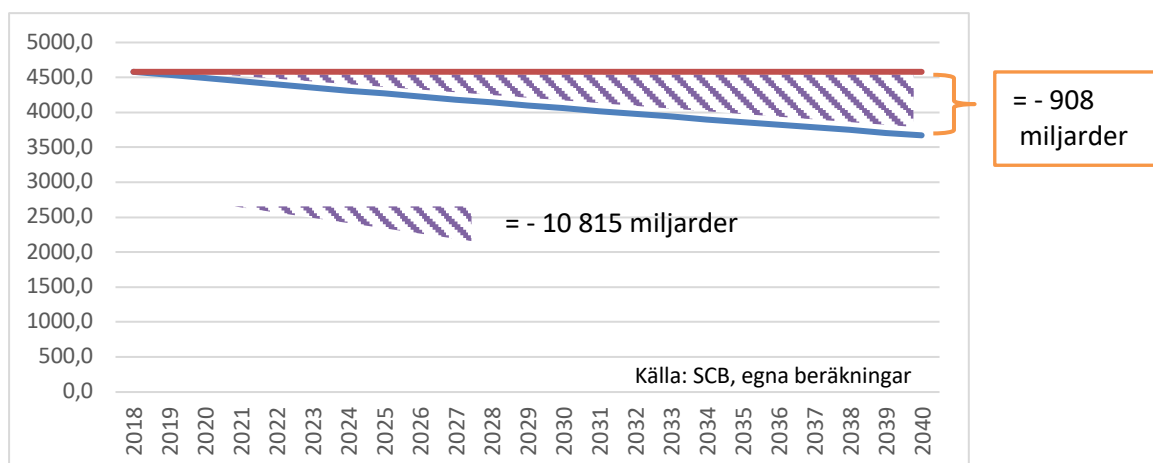
ekonomin är en procent lägre än den historiska nivån. Givet fasta priser och oförändrad arbets- och kapitalinsats.

Den blå linjen i diagrammet visar effekten av en procent lägre produktivitetstillväxt per år (-1 procent). Den röda linjen visar alternativscenariot noll procent, som inte är realistiskt ur prognosmakarnas synvinkel men syftet är inte att visa den faktiska BNP-nivån utan att illustrera de relativa förändringarna.

Resultatet visar att BNP är 908 miljarder lägre år 2040 vid en produktivitetsutveckling som är en procent lägre, och att den försämrade produktivitetsutvecklingen innebär att summan av utebliven BNP-tillväxt är 10 815 miljarder lägre under perioden som helhet.

Fram till 2025 är BNP-gapet minus 311 miljarder och summan av utebliven BNP-tillväxt 1 260 miljarder kronor.

Diagram 9. Enkel modell för BNP-utvecklingen om produktiviteten sjunker med en procent/år.

Utöver den uppenbara risken att ett strukturellt skifte nedåt i den långsiktiga produktivetsutvecklingen försvagar BNP-tillväxten så som illustreras i diagram 9 ovan, finns det också en risk för att BNP-tillväxten försvagas framöver till följd av en åldrande befolkning. Arbetskraften och arbetsproduktiviteten bestämmer sammantaget hur BNP utvecklas i ett långsiktigt perspektiv.

Arbetskraftens storlek, i sin tur, bestäms i första hand av hur befolkningen i arbetsför ålder utvecklas och benägenheten bland olika åldersgrupper att delta i arbetskraften.

Eftersom Sverige har en åldrande befolkning kommer det troligtvis leda till ett minskande arbetskraftsdeltagande. Ett exempel är att arbetskraftsdeltagandet är ca 90 procent i åldrarna 25-59 år, men endast 20 procent bland personer i åldern 60-69 år samt knappt 10 procent för de som är 70-74 år. Enligt Konjunkturinstitutet kommer det leda till fallande arbetskraftsdeltagande och lägre produktions-tillväxt²⁶.

Antalet sysselsatta och andelen sysselsatta i andel av befolkningen behöver samtidigt öka kraftigt framöver om Sverige ska kunna upprätthålla ett oförändrat välfärdsåtagande. Detta eftersom en åldrande befolkning även medför ökad efterfrågan på välfärdstjänster.

Enligt beräkningar från Sveriges kommuner och landsting (SKL) väntas sjukvårdskostnaderna för landstingen ha stigit successivt med 50 procent från 2010 till år 2035, medräknat en viss standardhöjning. Om hela kostnadsökningen enbart skulle finansieras via skatten, skulle kommunalskattesatsen behöva höjas med 13 kronor²⁷.

Konjunkturinstitutet har gjort bedömningen att den offentliga konsumtionen som andel av BNP, med bibehållen personaltäthet i välfärdstjänsterna, kan komma att öka från dagens 25 procent till ca 28 procent år 2030, till följd av demografien²⁸. Dessa 3 procent av BNP motsvarar idag ca 137,5 miljarder kronor. Behoven av höjd produktivitet är mycket stora.

²⁶ Konjunkturinstitutet, Den långsiktiga hållbarheten i de offentliga finanserna, 2015

²⁷ SKL, Framtidens utmaning, 2010

²⁸ Konjunkturinstitutet, Konjunkturläget mars 2015

Förslag

Avslutningsvis har Sverige framstått med en relativt starkare produktivitet-utveckling i tjänstesektorn jämfört med en rad jämförbara EU-länder, både före och efter finanskrisen. Det finns dock oroande tecken på att Sverige tappat i tillväxtförmåga, bland annat på grund av ett klart mindre bidrag från arbetskraftens sammansättning jämfört med innan finanskrisen, vilket uttrycker sig i omfattande kompetensbrist under de senaste åren av konjunkturuppgång.

Antalet sysselsatta behöver öka kraftigt kommande år om Sverige ska kunna upprätthålla ett oförändrat välfärdsåtagande till följd av de demografiska förändringarna.

För att bibehålla dagens verksamhetsnivå behöver antalet sysselsatta öka med 124 000 personer fram till år 2025, enligt SKL:s beräkningar. Kommuner, landsting och regioner skulle behöva rekrytera 60 procent av den ökade nettosysselsättningen i Sverige. Skulle sysselsättningen fortsätta öka i samma takt som hittills skulle hela den tillkommande sysselsättningsökningen i svensk ekonomi behöva ske i kommunsektorn.²⁹

Detta är en nästan orealistisk utmaning i sig, som förstärks ännu mer av rådande situation med hög kompetensbrist och en förväntad situation där andelen personer i arbetsför ålder väntas minska betydligt.

För att komma tillrätta med den kommande kostnadschocken inom välfärdsproduktionen till följd av en åldrande befolkning, behövs satsningar och reformer för att öka produktiviteten. Digitalisering bör vara en fråga som prioriteras högt, enligt en rapport från McKinsey skulle en systematisk implementering av digitala tekniker i hälso- och sjukvården kunna minska kostnaderna med upp till 25 procent

inom en tioårsperiod, och bespara upp till 180 miljarder kronor³⁰.

Automatisering och robotisering behövs också för ökad effektivitet i välfärdsproduktionen.

Kompetensförsörjningen är den mest brännande utmaningen. Om inte kompetensförsörjningen fungerar uppstår tillväxthinder som ger höjda kostnader och som försvårar leveransen av välfärdstjänster. Idag är kompetensbrist ett allvarligt tillväxthinder vilket i förlängningen leder till en svagare intäktsutveckling för kommuner, landsting och stat.

För att förbättra kompetensförsörjningen och stärka produktivitetens utvecklingen i privat och offentlig sektor, föreslår Almega:

- Ett **kompetensavdrag** som gör företagens satsningar på kompetensutveckling av sina anställda mer förmånliga skattemässigt. Kompetensavdraget innebär att arbetsgivare som satsar på personalutbildning (köp av kurser från privata och offentliga utbildningsleverantörer), får möjlighet att dra av upp till hälften av den kostnaden via arbetsgivardeklarationen.
- **En reform av Arbetsförmedlingen** för effektivare matchning och snabbare integration. Idag slussas många arbetslösa ut i subventionerade anställningar som inte i förlängningen leder till ett riktigt arbete, och åtgärderna har svag koppling till kompetensbristen på arbetsmarknaden. Arbetsförmedlingen har svagt förtroende hos arbetsgivarna och hos allmänheten. Almega önskar se en reform där myndighetens uppdrag blir mer avgränsat och där mer resurser läggs på aktiva insatser i form av utbildning och

²⁹ Se Sveriges Kommuner och Landsting, "Ekonomirapporten", maj 2018.

³⁰ McKinsey (2006), Värdet av digital teknik i den svenska vården

matchning, som förmedlas av specialiserade matchningsföretag.

- **Bättre villkor för arbetskraftsinvandring.** Långa handläggningstider och problem med kompetensutvisningar på grund av bagatellartade misstag försvårar arbetskraftsinvandringen. Regelverket och Migrationsverkets uppdrag behöver ses över, så det blir lätt att göra rätt för arbetsgivarna. Om inte arbetskraftsinvandringen fungerar försvåras kompetensförsörjningen inom bland annat IT-branschen, som har en viktig roll för produktivitetsutvecklingen i näringslivet och den offentliga sektorn. Risken finns att IT-företag som inte lyckas ta in utländsk arbetskraft istället väljer att etablera filialer utomlands, dvs utebliven arbetskraftsinvandring kan leda till företagsutvandring. En viktig komponent i arbetskraftsinvandringen är också Sveriges förmåga att attrahera och behålla internationella studenter.
- **Ökade IT-investeringar i framförallt offentlig sektor.** Digitalisering av vård, skola och omsorg behöver öka för att

höja produktiviteten i dessa arbetsintensiva branscher. Idag minskar IT-investeringarna vilket är oroande.

- **Innovationsupphandlingar.** Den offentliga sektorn upphandlar för mångmiljardbelopp men med ett lågt innovationsfokus. Kommuner och landsting bör ställa mindre detaljerade krav och öppna upp mer för "black box"-innovationer. Innovationsupphandlingar väljs ofta bort som instrument då det förknippas med högre risk och ökade kostnader för upphandlaren.
- **Konkurrensutsätt mer av offentlig sektor, men gör det rätt.** Inte genom lägsta pris-upphandlingar eller genom att ställa ogenomtänkta krav. Ge privata aktörer ersättning efter kvalitet och resultat. Sätt upp tydliga ambitioner med privatisering, där höjd produktivitet kan vara ett mål. Utveckla samarbetet med privata leverantörer, involvera dem bättre tidigare i processen. Stärk upphandlarnas kompetens.

Antalet sysselsatta behöver öka kraftigt kommande år

Sveriges årliga produktivitet utveckling ligger på en lägre nivå idag än före finanskrisen 2008. Det gäller både den varuproducerande och den tjänsteproducerande sektorn. Den svaga återhämtningen av produktiviteten är ett internationellt fenomen. Trots det står sig den privata tjänstesektorn relativt väl i internationell jämförelse eftersom många länder i vår närhet haft en ännu svagare utveckling.

Almegas genomgång i denna rapport visar att produktivitet utvecklingen i den svenska tjänstesektorn står sig relativt väl internationellt sett, trots att den har försvagats efter finanskrisen.

Vi är Almega

Almega är Sveriges ledande organisation för tjänsteföretag och vår verksamhet finns i hela landet. Vi förhandlar om cirka 160 olika kollektivavtal varje avtalsperiod och hjälper tjänsteföretagare att skapa ett bra förhållande mellan arbetsgivare och anställda.

Almega hjälper till med alla personalfrågor, från anställning till uppsägning. Duktiga förhandlare och experter ger personlig och professionell rådgivning i förhandlingar, arbetsrätt, kollektivavtal, lönebildning, arbetsmiljö, jämställdhet, diskriminering, försäkringar och offentlig upphandling.

Vi driver också tillsammans med fackliga organisationer ett gemensamt arbete för att förbättra våra framtida kollektivavtal. Samtidigt jobbar vi hårt med att påverka beslutsfattare i allt från skattelagstiftning till företagets långsiktiga behov av kompetensförsörjning och upphandlingsfrågor.

Bli medlem – ett medlemskap du tjänar på.

Telefon: +4687626900
www.almega.se

ALMEGA

Almegas förslag för att förbättra kompetensförsörjningen och stärka produktivitet utvecklingen i privat och offentlig sektor